

L'educació de la felicitat: valors i sentiments a l'escola

La importància de la intel·ligència emocional en una època de canvi. Valors i sentiments com a font i garantia d'autonomia i felicitat personal i social dins del marc d'una societat consumista i ultratecnificada en procés de canvi

Laura Enjuanes Estremera

Index.

<i>1. Introducció. Un passat a superar. L'educació com a control.</i>	<i>3</i>
<i>2. Valors, emocions i sentiments.</i>	<i>17</i>
<i>3. Educació racional tradicional = Infelicitat / Educació intergral alternativa = Felicitat.</i>	<i>34</i>
<i>4. Bibliografia.</i>	<i>45</i>

1. Introducció. Un passat a superar: l'educació com a control. Història de l'educació occidental des del segle XVII fins a l'actualitat:

I. Introducció.

II. El domini secular d'una educació com a control enfront de la necessitat d'una nova educació integral.

- **L'educació com a control. Un passat a superar.**
- **Conclusió.**

I. Introducció.

Com a membres constituents d'una societat occidental tecnificada hem estat educats i “funcionem” d'acord a un sistema dual, binari fruit de la gran influència, que el pensament de Descartes ha tingut en la configuració de les societats occidentals en general. Així doncs, sigui quin sigui el camp en que ens trobem, sempre ens trobarem en la necessitat d'haver de triar entre les dues opcions de la lògica aristotèlica, entre dos camins que suposadament són contraris, ja que un ens és presentat com a l'oposat de l'altre. En aquest sentit un fet, una cosa, és o vertadera o falsa, blanca o negra, i així fins a l'infinit pel que fa a tots els adjectius amb els quals podem arribar a qualificar-la. El dualisme cartesià, fent-se ressò del principi classificador de l'Organon aristotèlic ha configurat la ment moderna fent-nos creure que el pensament i el sentiment són atributs excloents o, com a mínim, prou disperss.

Però aquesta posició racionalista no serveix per qualificar l'home globalment.

Per tractar l'àmbit dels sentiments i de les emocions humanes, hem de comprendre que aquestes no són binàries sinó graduals. Els humans som un conglomerat de sentiments i emocions racionalitzades i contraposades, que es combinen entre elles per tal de determinar el nostre caràcter, la nostra manera d'ésser i entendre i relacionar-nos amb el món. Mai tenim, doncs, un sentiment totalment pur, absolut, aïllat de la resta, sinó que, tot i que un sentiment o emoció puguin arribar a predominar en un moment donat sobre la resta, això no vol dir que no alberguem altres sentiments i emocions paral·lelament al que puntualment té més força. Així, per exemple, pot ser que un fet determinat ens provoqui una gran felicitat, però al mateix temps també ens podem sentir tristos, melancòlics i de mil altres maneres diferents a causa d'altres esdeveniments. Aquesta és, precisament, la capacitat, la característica humana que ens fa particulars i diferents a les màquines, tot i que la tendència

ultratecnificada actual marca i imposa un model de comportament segons el qual l'ésser humà ha de funcionar com una màquina, i per tant, d'acord a un sistema binari de tipus cartesià.

Com no podia ser menys, si aquest sistema binari ha colonitzat els nostres esquemes mentals i, en general, tots els àmbits de vida de les societats humanes industrialitzades, també l'àmbit de l'escola, i la didàctica ha caigut sota la seva influència. L'educació, doncs, ha seguit i encara segueix un model binari, que va en contra de l'educació integral, ja que o bé, i aquest és el model dominant tan en el passat com en el present, incentiva la formació des d'un punt de vista purament acadèmic, el qual ha de donar resposta a les necessitats del sistema social i econòmic ultratecnificat, o bé, si volem seguir un model, que estigui més d'acord amb una manera d'ésser més humana, és a dir una educació que tingui en compte els sentiments i les emocions i tots aquells valors que ens haurien d'ajudar en el nostre camí cap a la felicitat i l'autonomia, ens hem d'apartar d'alguna manera de la tendència, del sistema educatiu general i en certa manera recluir-nos en centres discriminats des del punt de vista productiu, segons la lògica econòmica del moment, però que estan més propers a formar futurs ciutadans feliços i compromesos amb ells mateixos i amb la resta de la societat.

La publicació de l'informe PISA, segons el qual les capacitats acadèmiques dels estudiants espanyols, en general, estan per sota de la mitja de la resta de països sotmesos a estudi, és un exemple clar de la preocupació exclusiva que existeix per una educació purament acadèmica, o el que és el mateix per una formació de les capacitats intel·lectuals del estudiants, sense cap consideració ni valoració cap a totes aquelles matèries que haurien de garantir no només la formació de l'intel·lecte, de la part racional, sinó també la formació del sentiment, de la part emocional, la qual potser no garantirà, ni incentivarà el model econòmic i social, però garantirà allò que és més important d'acord amb l'essència humana, és a dir, una vida feliç i plena.

La preocupació fonamental de les autoritats educatives i dels governs en general, no és d'aquesta manera, formar a la persona, futur ciutadà de les nostres societats, de forma integral, sinó només des del punt de vista racional de totes aquelles matèries acadèmiques, el domini de les quals ha d'assegurar un bon futur, un bon funcionament de totes les peces que fan funcionar l'engranatge que constitueix una societat basada en la tècnica, la

producció i el consum desenfrenat seguint un model social i econòmic neoliberal. Aquesta última idea es veu corroborada pels estudis realitzats pels catedràtics de la Universitat Autònoma de Barcelona Joaquín Gairín i Pere Darder segons els quals: “La institución escolar ha sido y sigue siendo una concreción a nivel escolar, de modelos de producción y gestión económica; el currículo fragmentado en compartimentos estancos, los horarios rígidos, la estructura vertical y los principios de autoridad constituyen una buena prueba de ello. La consecuencia es que, a pesar de los intentos por compensar desigualdades de partida o adaptarse a las diferencias, la escuela mantiene un fuerte componente de control social y reproducción de los estereotipos dominantes”¹.

Seguint amb la tònica anterior, i arrel del fracàs que, d’acord amb els resultats del ja esmentat informe PISA, han suposat tota la sèrie de sistemes educatius, que seguint el ritme dels canvis de govern, s’han anat aplicant en el territori espanyol durant períodes de temps alternatius, el govern actual s’està plantejant com a solució definitiva, una reforma del sistema educatiu amb l’objectiu de millorar els resultats acadèmics dels estudiants espanyols.

Una vegada més, els aspectes emocionals de l’educació han estat bandejats a favor d’una reforma exclusivament curricular pel que fa a les matèries acadèmiques tradicionals, que es consideren bàsiques per donar sortida laboral i econòmica als futurs membres de la societat, que han de garantir el bon funcionament, la perpetuació i el creixement del sistema social-econòmic sobre el que es basa la societat. La por que fa moure el govern, que el fa reaccionar, no és el temor de que els seus ciutadans no siguin homes i dones feliços, sinó que el sistema se’n vagi en orris si les bases sobre les que es sustenta esdevenen inestables i dèbils, com si d’un gegant amb el peus de fang es tractès. Les mesures a prendre han de garantir que aquest gegant s’assenti sobre una base forta, sòlida, sobre la qual poder preservar el seu patrimoni poder començar a conquerir nous territoris.

Aprofitant aquest moment històric present en el que s’està fent cada vegada més evident la necessitat d’un canvi en el sistema educatiu, ara més que mai, seria el moment ideal per tal de portar a terme una vertadera renovació educativa, no només des del punt de vista de

1. AA.DD. (2000). *Pedagogías del siglo xx*. Barcelona: Ciss Praxis, p. 157.

millora de l'ensenyament i rendiment pel que fa a les assignatures acadèmiques tradicionals, sinó també de totes aquelles assignatures que es corresponen amb el món emocional, de manera que el model educatiu deixés de ser binari, cartesià, i s'adaptés d'aquesta manera a la forma de ser integral, holística típicament humana.

Així doncs, l'objectiu de la reforma hauria de ser educar de manera global, integral, tenint en compte no només les capacitats intel·lectuals-rationals humanes, sinó també les emocionals, de manera que seguint aquest nou model, no només es veuria garantit l'èxit econòmic, sinó també la felicitat de cada persona i de tota la societat, la qual cosa repercutiria en la recuperació d'un equilibri perdut fa molt de temps, fruit de l'obligació d'adaptar-se i viure segons un sistema binari, dual contrari a la forma da ser intergral, global humana. Sembla ser, però, que en realitat, aquesta reforma només es contempla des del punt de vista de millora dels resultats, dels rendiments acadèmics dels estudiants dins del marc d'un sistema educatiu, el qual, tot i una sèrie mínima de modificacions, seguirà sent el tradicional, ja que quasi ningú s'ha plantejat la necessitat d'incorporar a aquest sistema en previsió de ser reformat, un tipus de formació tan important com l'acadèmica, com és la formació en valors democràtics, en sentiments, que han de garantir la felicitat de l'individu i de la societat, i per tant, a la llarga un funcionament més harmònic i responsable de tots els àmbits de la societat i el que l'envolta, com és el medi ambient, que ha de proporcionar beneficis a tota la la societat i al planeta en general, en contra de la situació actual en la que els guanys es circumscriuen a unes quantes empreses i persones particulars. L'educació tradicional pot "produir" homes-màquina eficaços per donar resposta a un món tecnificat, consumista, competitiu, però el que no pot fer és ajudar a que els éssers humans siguin autònoms, feliços i responsables amb tot allò que fan (no només pel que fa a la seva professió, sinó a la vida personal, a la relació i cura de l'entorn, i a la relació amb les altres persones). En aquest sentit, segons Kant "Al hombre se le puede adiestrar, amaestrar, instruir mecánicamente o realmente ilustrarle. Se adiestra a los caballos, a los perros, y también se puede adiestrar a los hombres. Sin embargo, no basta con el adiestramiento; lo que importa, sobre todo, es que el niño aprenda a pensar"².

2. Kant, I. (1983). *Pedagogía*. Madrid: Akal bolsillo, p. 39.

De manera que, en contra de l'heteronomia habitual de l'època, aquest últim defensa un tipus d'educació pràctica o moral, la qual "es aquella mediante la cual el hombre debe ser formado para poder vivir, como un ser que obra libremente. Es la educación de la personalidad, la educación de un ser que obra libremente, que se basta a sí propio, y que es miembro de la sociedad, pero que puede tener por sí mismo valor intrínseco"³.

II. El domini secular d'una educació controladora enfront de la necessitat d'una nova educació integral.

Al llarg de la història de la humanitat l'educació, com a aquell mecanisme indispensable, per tal d'introduir a cada membre d'una cultura o societat en el seu funcionament, de manera que cada persona esdevindria un membre plenament reconegut per tota la comunitat, ha estat utilitzada principalment com a eina no només de socialització i d'homogeneització, sinó també de control, per tal de garantir en el moment d'aparició de les primeres comunitats humanes, la millor supervivència d'uns grups que es veien amenaçats per un entorn hostil, enfront del qual només la força i la unió del grup podien garantir la supervivència. Amb el pas del temps, però, i a mida que les societats humanes s'anaven diversificant, especialitzant i fent-se més complexes, l'educació com a mecanisme de control, tot i que havia perdut ja la seva raó de ser com a mecanisme d'unió grupal i de protecció davant d'un entorn amenaçador, no només no va desaparèixer sinó que es va convertir en monopoli d'unes classes privilegiades, les quals la van convertir en una de les eines de control més efectives d'una massa de població ignorant, sobre la qual interessava imposar-se i treure'n el màxim de profit exercint tota una sèrie de privilegis. El perill ja no era exterior sinó que ara provenia del mateix grup del qual es formava part.

Aquesta mateixa complexitat a la que algunes societats havien arribat al llarg de la seva evolució, va fer possible també, per una altra banda, i contràriament a la perpetuació del model controlador, la possibilitat de que unes quantes ments obertes a les novetats i a altres

3. Kant, I. (1983). *Pedagogía*. Madrid: Akal bolsillo, p. 45.

formes de pensar, veiessin en l'educació no només una eina de control, instrucció i socialització, sinó també, i principalment, una eina d'emancipació, d'autonomia en la recerca de felicitat de cada ésser humà. A partir d'aquí, es produeix el naixement del ja esmentat sistema dual que ha vingut caracteritzant la nostra societat des de ja fa força segles. Es a dir, que tot i que el model que ha dominat la major part del temps i a la majoria de societats, ha estat el de control, també en determinats moments històrics i en determinades societats ha estat possible un model paral·lel que ha buscat per sobre de tot la felicitat i l'autonomia de cada persona.

- **Educació com a control. Un passat a superar.**

En el context d'un món i d'una societat cada vegada més globalitzats i plurals en què vivim, es fa cada cop més difícil trobar valors absoluts (fora dels Drets Humans Universals), que ajudin a defensar i corroborar la idea de que una cosa o un fet pugui ser considerat com a totalment blanc o totalment negre, com a totalment positiu o totalment negatiu. Així doncs, i d'acord amb el principi gradual de la lògica fuzzy contrari al principi binari tradicional, res no és totalment blanc ni totalment negre i com passa amb la majoria de fets i coses de la vida, tampoc l'educació es pot considerar per si mateixa com a allò completament blanc o com a allò completament negre, com a allò completament positiu o a allò completament negatiu. Tota cosa i persona és una barreja de coses bones i coses dolentes, de virtuts i defectes. En concret, l'ésser humà compta amb una sèrie de potencialitats, el desenvolupament de les quals dependrà de com, i amb quina finalitat s'utilitzin, i de la predisposició i de les vivències que portin a la persona a obrar bé o malament. En relació a tot això, el fet educatiu, com a creació humana que és, pot ser considerat com a una arma de doble fulla, la qual pot ser utilitzada, i ha estat utilitzada, com a eina de control o com a eina de desenvolupament personal de tot ésser humà. Així doncs, tot i que l'educació és un requisit bàsic que caracteritza la humanitat en contraposició a

l'animalitat (segons Kant l'educació converteix l'animalitat en humanitat ⁴), aquesta no és positiva per si mateixa, sinó que depèn de com i amb quines finalitats sigui utilitzada. En aquest sentit, tan pot contribuir al desenvolupament de l'autonomia de la persona, com a anul·lar aquesta autonomia i convertir aquesta persona en un número més d'acord amb les necessitats i els requeriments, que la classe dirigent del moment i les forces econòmiques dominants, amb independència de la seva ideologia, imposin a una societat, per tal de controlar-la, manipular-la i obtenir-ne el màxim profit possible amb l'ajut, entre altres instruments, de l'educació (en aquest cas l'autonomia deixaria pas a l'heteronomia).

En concret, actualment l'educació dels països occidentals industrialitzats està enfocada, principalment, a donar resposta a les expectatives que el sistema econòmic consumista i tecnificat imperant té posades en l'àmbit professional, és a dir que l'educació es redueix, quasi exclusivament, a proporcionar uns coneixements teòrics i uns valors basats en un liberalisme econòmic i moral, que els futurs treballadors/es necessitaran, per tal d'incorporar-se amb èxit en el mercat de treball existent, i d'aquesta manera enfortir i consolidar el sistema econòmic i social dominant.

Al llarg de la història, des del moment del naixement del primer sistema educatiu a Grècia, fins al sorgiment dels models educatius actuals, la humanitat ha estat espectadora passiva i activa de l'alternança de models educatius, que ara incentivaven la llibertat i l'autonomia en el desenvolupament de la persona, ara intentaven controlar la societat, o simplement reproduir el sistema social, econòmic i polític dominant, tancant d'aquesta manera les portes al canvi. Però, independentment d'aquest fet, és a dir, que l'educació hagi estat utilitzada com a control o desenvolupament, el que està clar és que sense educació no hi hauria humanitat tal com l'entenem avui en dia. Els éssers humans hem creat un enfilall social i cultural, el qual ha fet possible la supervivència de la nostra espècie, la qual, no gaire dotada físicament en la lluita per la vida en comparació amb la resta de predadors i possibles enemics, que competien amb nosaltres en un mateix medi, va necessitar fomentar la col·laboració entre els seus membres per suplir aquesta deficiència física inicial i d'aquesta manera assegurar-se la supervivència, i un cop assegurada aquesta poder seguir evolucionant.

4. Kant, I. (1983). *Pedagogía*. Madrid: Akal bolsillo.

Amb el pas del temps i al ritme d'aquesta evolució, les cultures i societats humanes es van anar fent més complexes, fet que va comportar que el paper desenvolupat per l'educació passés a ser cada vegada més important, per tal de que els nous individus aprenguessin de manera eficient tot allò necessari per tal d'integrar-se amb èxit dins del seu grup, l'estructura i funcionament del qual s'havien anat complicant cada vegada més. Una altra vegada ens trobem aquí amb la part controladora del fenomen educatiu, ja que aquest procés d'aprenentatge suposa que l'individu ha de modificar, controlar unes conductes que li són naturalment innates, per tal d'adoptar-ne unes altres d'apreses, que li han de permetre conviure dins d'una societat determinada. En aquest cas, el control és necessari, ja que d'altra manera l'ésser humà, al no existir un control sobre el seu comportament innat, es comportaria més com un animal que com un humà civilitzat. Recordem el cas tractat en la pel·lícula "El nen salvatge" de Truffaut, en la qual un nen que ha viscut des de ben petit en un medi natural salvatge, lluny de tot control i de tota educació, es comporta com un animal: no sap parlar, no coneix cap de les normes de conducta cultural, no sap utilitzar instruments, que per nosaltres són quotidians, no distingeix el bé del mal segons els paràmetres de la nostra cultura, etc, és a dir, que no es comportaria tal com ho faria una persona nascuda i educada dins d'una societat humana. Però, més enllà d'aquest paper socialitzador de l'educació, una altra cosa és l'ús que se n'ha fet al llarg de la història, ja que un cop superada la fase de control inicial i aprenentatge de les normes bàsiques que han de permetre la vida dins d'una societat determinada (els animals també han de fer un procés d'aprenentatge dins del seu grup), l'educació hauria de possibilitar que l'ésser humà es pogués desenvolupar lliurement, autònomament, descobrint-se a si mateix i les seves potencialitats (aletheia), d'acord amb el principi socràtic "coneix-te a tu mateix". En aquesta situació l'educand abandonaria el paper passiu com a receptor de coneixements, normes, tradicions, etc (heteronomia), per passar a tenir un paper actiu en la seva formació i educació (autonomia). La realitat, però, ha estat una altra de ben diferent, ja que l'educació s'ha caracteritzat, sobretot, pel control i les prohibicions imposades als educands per part d'uns sistemes educatius com a extensió de les ideologies d'uns sistemes polítics i econòmics, que independentment del marc històric i geogràfic, es podien qualificar de repressius i autoritaris, com ha estat el cas dels governs feixistes i nazis alemany, italià i espanyol, o els governs de caire comunista (la ex Unió Soviètica, Xina, etc). Fins i tot, el

sistema educatiu introduït durant la Il·lustració, tot i les novetats i millores aportades, les quals suposaven la superació de l'antic sistema educatiu classista en el seu intent d'estendre l'educació com a instrument emancipatori a totes les classes socials, com a reflex de la ideologia del moment, segons la qual tots els homes eren iguals per naturalesa i per tan haurien de gaudir dels mateixos drets (entre ells els de l'educació), ha acabat fracasant en el moment en què l'Estat es va fer amb el monopoli de la gestió i organització de l'escola. És aquesta idea pessimista sobre el fracàs final de la projecte il·lustrador, com a crítica de les Llums, la que Horkheimer i Adorno recullen en època posterior en la seva obra *Dialèctica de la Il·lustració*.⁵

Els esdeveniments ocorreguts amb posterioritat a la Il·lustració fins al moment històric en el que van viure tots dos autors, els hi serveixen d'exemples i de base per afirmar que el poder que otorga el control del saber, de la ciència, en resum la raó il·lustrada, ha estat finalment acaparat només per una part de la població, la més privilegiada (burguesia), la qual l'ha utilitzat per dominar la natura a més a més d'anul·lar a la resta de població, que es trobava en inferioritat de condicions i coneixements.

Aquesta crítica al projecte il·lustrat, també és mantinguda en l'actualitat pel periodista i autor de "El Hundimiento", Joachin Fest, el qual també va viure de primera mà l'evolució del nazisme, la seva decadència i final. Segons la seva experiència "En Alemania se ha escrito mucho y se han hecho muchas películas. Pero no se ha abordado el verdadero problema: que la idea del hombre heredada de la Ilustración es falsa. Esta idea decía 'El hombre es bueno por naturaleza, está predispuesto al razonamiento, cuando de le explican las cosas correctas, las hace, y si no las hace, siempre hay motivos económicos o sociales'. Totalmente falso. El mal existe en cada hombre. El hombre es malo, y Hitler nos lo mostró. No tengo ninguna confianza en el hombre".⁶

Es renuncia al vertader criteri de ciència, de raó com a fons de tot coneixement, d'alliberament personal tal com es defensava en un principi, per tal de convertir-la en una eina de control més efectiva, i d'aquesta manera treure el màxim profit, sobretot econòmic, de les coses, de les persones i de la naturalesa. Així doncs, quan la raó va passar a esdevenir

5. Horkheimer, M. (2003). *Dialéctica de la Ilustración*. Madrid: Trotta.

6. Bassets, M. (2005). "Hitler, la prueba del mal", *Magazine La Vanguardia*, 24.IV.05, pp. 48-49.

sinònim de poder i domini, va abandonar el seu significat emancipatori inicial i va esdevenir un instrument més de control i domini de les classes menys afavorides i de la naturalesa, passant a reproduir una classe de sistema que tan s'havia criticat i combatut.

En concret, durant el s. XX dos sistemes polítics es van convertir en paradigma de l'educació com a control, en convertir l'educació en monopoli d'uns estats de tipologia totalitària, que veien en l'educació un recurs més per tal de controlar la població, i formar-la segons la ideologia i els interessos particulars de cada sistema. Un d'aquests sistemes és el sistema educatiu soviètic, com el més representatiu de tots els sistemes educatius comunistes. Aquest sistema es va veure fortament influenciat pels fets històrics ocorreguts a Rússia, els quals van comportar el triomf de la dictadura del proletariat, la qual era en realitat una dictadura de l'Estat, el qual paradoxalment era el model a combatre. D'aquesta manera les utopies inicials es van anar esvaint a mida que el Partit (l'Estat) en nom d'una dictadura proletària, va anar fent seu el sistema educatiu i el va manipular segons els seus interessos i necessitats: per exemple l'escola es va militaritzar, els fets històrics van ser manipulats, etc.

De la mateixa manera que el sistema comunista, el sistema feixista i nazi, va monopolitzar el sistema educatiu i va exercir un control total sobre aquest àmbit. Per exemple, a l'Itàlia de Mussolini els llibres escolars havien de passar un examen de l'Estat feixista, mentre que a l'Alemanya nazi els continguts eren controlats i manipulats pel partit per tal d'enfortir la ideologia nazi entre la població, sobretot pel que fa a la supremacia de la raça alemanya. En conseqüència, els educands queden alienats pel sistema, sigui quina sigui la ideologia d'aquest, el qual no els hi deixa marge per tal de desenvolupar-se de manera autònoma, lliure e independentment del que aquest marca . No es dóna importància a l'educand com a individu sinó com a membre d'un conjunt, d'una col·lectivitat, per la qual cosa els seus interessos no es tenen en compte, i per tant no pot decidir sobre el tipus d'educació que vol rebre, ja que aquesta s'aplica de forma sistemàtica per a tothom, sense que existeixin altres opcions d'una educació diferent a la imposada oficialment. D'aquesta manera, l'individu no té més rami que adaptar-se al que hi ha si vol ser acceptat socialment, cosa que implica, però, la pèrdua de la seva capacitat d'autonomia.

En l'actualitat el sistema educatiu segueix sent bastant controlador, no fins als extrems als quals es va arribar en els sistemes descrits anteriorment, però sí en el sentit de que cada govern intenta influir en el sistema educatiu d'acord amb la ideologia del partit que representa, tal com ha estat el cas de la Llei de qualitat proposada pel PP, la qual pretenia introduir uns canvis més propers a la ideologia del PP que no pas a la del nou govern socialista. De fet, amb el canvi de govern i d'ideologia, aquesta llei finalment no s'aplicarà, però, en contrapartida, s'aplicaran altres tipus de canvis que estiguin més en consonància amb la forma de pensar del nou partit. De totes maneres, tot i el canvi ideològic, tots dos casos es poden considerar com a exemples de la influència i del control que des de l'Estat es segueix exercint sobre la societat en general i sobre l'educació en particular, de manera que els plans educatius van variant en funció del partit que està en el poder.

Els programes educatius segueixen sent bastant sistemàtics i uniformes, és a dir, que el marge d'elecció que s'ofereix a l'educand segueix sent reduït, ja que aquest no pot escollir el que vol, sinó que d'entre una sèrie limitada d'opcions que se li donen ha de triar la que més li interessa. Els plans d'estudi incentiven que l'alumne actui passivament durant el seu aprenentatge com a simple receptor de coneixements, i no se li dóna quasi cap possibilitat per tal de que sigui actiu en la seva formació i que d'aquesta manera es descobreixi a si mateix i les seves potencialitats a la manera socràtica. Tot està orientat per tal que l'educand rebi el tipus de coneixements que la societat demana, i per tant, l'educand queda transformat en una peça més de l'engranatge social i econòmic, és a dir, que en la majoria dels casos fa el que s'espera d'ell en comptes de fer el que realment vol, fet que provoca un alt grau d'infelicitat i frustració personal i social, ja que els educands es veuen mancats d'exercir una de les potencialitats humanes més importants: el fet d'ésser autònom. Com a exemple, només hem de pensar en totes les persones, que han deixat d'estudiar allò que realment els agradava, que els enriqueix interiorment, i no només materialment, i s'han dedicat a estudiar, i posteriorment treballar, en allò per lo qual no sentien cap interès particular, però que, això sí, dins de l'entramat social i econòmic, els hi oferia una bona perspectiva de futur, sobretot des del punt de vista laboral i econòmic.

Les persones, els educands, som com titelles que estem a les mans del grans poders que mouen el món, o almenys dels que tenen el poder en la societat en la que vivim. Aquesta situació ens hauria de portar a plantejar-nos si estem educant/formant els nostres fills d'una

manera integral, és a dir, com a éssers humans feliços, és a dir com a persones que viuen segons un model de vida basat en sentiments i valors democràtics, o només els estem formant/educant segons el que la societat industrial/tecnificada espera d'ells (no possibilitat d'error, eficiència màxima, etc), com si de màquines es tractés, oblidant la part que ens fa precisament humans i persones, i que és la que ha de garantir la convivència, la supervivència i la felicitat de tota la humanitat, més enllà de consideracions purament econòmiques, productives, purament racionals, etc.

- **Conclusió.**

El model de vida que es segueix en les societats occidentals industrialitzades, caracteritzat per una competitivitat sense límit, amb tot el que això comporta d'agressivitat, on el que es valora principalment és l'èxit material aconseguit (casa, cotxe, etc), no demostra que l'ésser humà i la seva tan mitificada raó, en el seu intent d'evolucionar i apartar-se de tot allò que el podia relacionar amb l'animalitat, amb la "selva", de la que tan s'ha volgut apartar per tot allò negatiu que la caracteritza com a primitiva, instintiva i irracional, hagi aconseguit portar a la humanitat, tret d'unes poques excepcions, cap a una verdadera evolució, en el sentit de que la moral, la intel·ligència haguessin triomfat per sobre de la força, de la llei del més fort, que és l'única llei que regeix en el món de la natura. Així doncs, tot i la voluntat antropocentrista de convertir l'ésser humà en rei de l'univers, controlador de la natura, aquest, tal com demostra el seu comportament, no és res més que un animal que es regeix per una llei similar a la llei de la natura, però, això sí, a un nivell més avançat, més sofisticat, d'acord amb el grau de desenvolupament que la intel·ligència i la tecnologia humana han aconseguit. Es per això, que si realment volem una societat, una humanitat realment humana, hem d'abandonar aquest model de vida consumista-capitalista i dotar-nos d'una ètica universal que ens ajudi a alliberar-nos de la "selva", de la violència i la por, i viure autònomament.

Davant d'un món excessivament tecnificat, en el que les persones han passat a ser valorades per tot allò que posseeixen i per tot allò que les apropa al funcionament típic de les màquines (eficiència, no possibilitat d'error, no emocions i sentiments, etc), es fa

necessari revaloritzar allò que ens fa humans, és a dir els sentiments, els valors, els quals, lluny del que estar passant, han de garantir l'autonomia de la humanitat i la seva felicitat, juntament amb una sostenibilitat més responsable del planeta.

L'educació en valors democràtics i sentiments és aquell camp en el que encara és possible dipositar l'esperança d'una humanitat, que de manera intel·ligent hauria d'anar abandonant tots aquells comportaments que més l'han apropat al comportament animal (valoració del més fort, imposició per la força, etc) i fer servir la seva intel·ligència emocional per tal de garantir l'autonomia personal i d'aquesta manera afavorir la vida en una societat justa, feliç, solidària, etc.

L'educació en els sentiments i valors democràtics ens ha d'apartar, a més, de tots aquells sistemes tradicionals autoritaris que es defineixen pel control, la por i la manca d'iniciativa personal i ajudar-nos a propiciar un tipus de societat caracteritzada principalment per la seva autonomia, humanitat, harmonia amb l'entorn i felicitat. Educació com a procés d'humanització verdadera. Educació alliberadora, humanitzadora, integral, la qual doni importància no només als coneixements tecnològics, que són els que acaparan totes les inversions i els esforços dels sistemes educatius actuals, sinó també a uns sabers humanístics tan minusvalorats, però tan importants com els tècnics, ja que sense aquests no és possible una vida humana plena, responsable i feliç, i en harmonia amb l'entorn. Les reformes educatives a portar a terme, no han de canviar només tenint en compte la millora dels resultats acadèmics, sinó també la introducció de tota aquella àrea de matèries relacionades amb els sentiments, els valors, que contribuiran a que l'educand disfruti aprenent i que el que hagi après li serveixi per la seva vida futura, no només professional, que és la funció de l'educació actual, sinó també per gestionar satisfactòriament tots els àmbits en els quals es desenvolupi la seva vida.

Ja fa anys que Joaquim Xirau ⁷, va saber veure que l'ésser humà és molt més que un recipient on abocar-hi coneixements, per la qual cosa va defensar ja en la seva època una educació integral, tal com ho demostra aquest fragment extret de la seva obra *Pedagogia i Vida*: “Enfront de l'educació intel·lectualista, seca, abstracta, verbalista, en la qual predomina o es fa exclusiva l'anomenada instrucció, una educació total, integral i

7. Xirau, J. (1986). *Pedagogia i vida*. Barcelona: Eumo Editorial, p. 77.

harmònica, en la qual el sentiment, el pensament i la voluntat siguin cultivats, alimentats i portats a plenitud en relació amb la força total activa de la vida individual.....Escola de la vida, per la vida i per a la vida, en la qual l'educand no sigui simple recipient on abocar un contingut de fórmules esquemàtiques i mortes, sinó un ésser viu en el qual la natura i l'esperit guarden les virtualitats més pures". Aquest és, doncs, el repte principal al que ha de plantar cara o hauria de plantar cara l'educació del futur!!.

2. Valors, emocions i sentiments.

I. Situació actual en el context de les societats de caire neoliberal individualista, consumista i ultratecnificat.

II. La lluita pel reconeixement i la defensa dels valors i drets humans al llarg de la història. La lluita contra la discriminació i la injustícia. L'esperança en un futur millor.

- **La lluita contra l'esclavitud i la discriminació racial.**
- **La lluita per la democràcia.**
- **La lluita per la igualtat de la dona.**

III. Hi ha realment crisi de valors a Catalunya com a paradigma de societat occidental industrialitzada?. Quins valors predominen als diferents àmbits de la nostra societat?.

- **Ambit personal i de la família.**
- **Ambit de l'educació.**
- **Ambit del treball.**
- **Ambit de la religió.**
- **Ambit de la política.**

2. Valors, emocions i sentiments.

I. Situació actual en el context de les societats de caire neoliberal individualista, consumista i ultratecnificat.

Donat el cas que fossim unes persones totalment alienes al sistema de vida occidental actual i que aterressim de sobte a qualsevol d'aquestes societats, per tal de fer-nos amb una orientació ràpida de com funcionen les coses per aquí, i de quin són els valors, emocions i sentiments, que fan moure a la major part de la població, només hauríem de donar un cop

d'ull a l'apartat de Societat de qualsevol diari o de mirar la televisió una bona estona. Ja la impressió inicial no seria gaire engrescadora des del punt de vista del nivell de felicitat (i no parlem de felicitat material) que s'ha aconseguit, i és que alguna cosa falla, manca, en una societat cada vegada més orientada cap a la valoració del diner, del culte al cos, del desig, del plaer, de la rapidesa, en resum de tot allò que té a veure amb els valors més superficials, materialistes i efímers de la vida humana. Aquesta situació no és patrimoni de la vida adulta, sinó que, en una societat en la que les barreres entre la infantesa i l'edat adulta cada vegada són més dèbils, el món infantil i juvenil, fortament influenciat pels mateixos valors que els seus pares, es troba amb problemàtiques similars. Per exemple, segons la opinió de la psicòloga infantil Montserrat Domènech¹ apareguda en un article de la *La Vanguardia* el dia 26 de març, els nens i adolescents es volen saltar etapes i viure segons un model de vida que encara no els hi pertoca: “No les atrae lo que corresponde a su edad”... “Los estímulos externos (televisión, publicidad, redes electrónicas) pesan más que los padres o la escuela”...”El gran reto es saltarse la tendencia consumista que nos arrastra a todos: los mayores confundimos tener cosas con ser importantes y sentirnos seguros, y en este sentido somos culpables de que los niños hagan lo mismo; si les damos afecto, les invitamos a jugar potenciando su creatividad e imaginación y les hacemos sentir bien con lo poco que tienen, no pedirán más”

Aquesta és, precisament, la idea que ja anteriorment l'analista cultural Neil Postman² havia expressat en la seva obra “*La desaparició de la infantesa*”. Postman està convençut que a causa de la influència massiva dels mitjans de comunicació, ja sigui Internet, televisió, telèfon, publicitat, videojocs, etc, la separació entre infantesa i edat adulta està desapareixent, de manera que els estils de vida del nen i de l'adult tendeixen a fusionar-se.

Així, ens trobem en una situació en la que, després d'una època en la que s'ha protegit la infantesa del món adult, al qual només s'accedia progressivament a mida que el nen se li anaven revelant els secrets de l'adult, el nen vol imitar l'adult, mentre que l'adult vol imitar l'infant.

1. Chavarría, M. (2005). “Boquitas prematuramente pintadas”, *La Vanguardia*, 26.III.05, pp. 25-26.

2. Postman, N. (1990). *La desaparició de la infantesa*. Barcelona: Eumo.

La influència dels mitjans de comunicació, principalment televisió i actualment Internet, és vital en la configuració d'aquesta nova societat en la que els infants es comporten o volen ésser adults abans d'hora i els adults volen retrocedir en el temps i comportar-se, aparentar ser més joves del que són. Les informacions emeses per la televisió no fan cap distinció pel que fa al públic que les rebrà, és a dir, que nens i adults són espectadors dels mateixos programes, dels mateixos continguts, i dels mateixos valors, per la qual cosa els valors adults i infantils tendeixen a homogeneïtzar-se. Així doncs, a mida que els mitjans de comunicació han anat guanyant terreny en tots els àmbits, aquests han reduït el paper de la família en la formació dels valors i dels sentiments. Aquest fet no seria tan greu com és en l'actualitat, si els esmentats valors fomentessin els valors humans, i no la violència, l'agressivitat, la discriminació sexual o un tipus de llenguatge groller que incentiva la confrontació i no pas el diàleg i la comprensió. Per exemple, en la majoria de videojocs als quals tenen accés no només els adults, sinó també els nens i adolescents, els continguts estan plens de violència gratuïta i sexisme, pel la qual cosa, el jugador que se sent dins del joc, acaba assimilant com a trivial tots aquests valors negatius, i fins i tot arriba a insensibilitzar-se davant del patiment alié. I això no és només una suposició, sinó un fet real tal com ho han demostrat múltiples estudis realitzats sobre el tema, els quals han constatat que els models presentats pels videojocs són contraris als valors que es pretenen o que almenys s'haurien de fomentar a les escoles, és a dir valors de tolerància, diàleg, igualtat de gènere, etc.

Aquests és, doncs, el marc social i moral que predomina en la majoria de societats occidentals industrialitzades en les que ens trobem immersos. Es tracta del que podríem anomenar com a una segona modernitat, la qual es caracteritza per un procés de retirada de les antigues institucions (Estat, classe social, família nuclear, ètnia) i valors morals, les quals fins ara havien vingut orientant i determinant l'organització social, la vida dels individus, els valors i moral pels quals es regien, fet que ha obligat als individus d'aquesta segona modernitat, un cop desaparegudes les antigues certeses, a crear-se a si mateixos i a la seva moral. Aquesta situació és paradoxal, ja que si per una banda ens orienta cap a una situació d'incertesa i risc, per una altra banda ens ofereix la llibertat i totes les possibilitats necessàries per tal de poder innovar i crear noves formes de vida, noves normes, nous valors i morals que s'adaptin millor als nous temps. Així doncs, la seguretat que abans ens

proporcionaven els antics models de vida instaurats per les religions, la tradició o l'Estat, està sent substituïda per la llibertat que representa la lliure elecció i acció de cada individu, d'acord a un model liberal, segons el qual l'home es fa a si mateix i la seva vida sense cap intrusisme exterior, o el que és el mateix l'home com a ésser autosuficient o autàrquic. Fins i tot la majoria dels drets garantits per l'Estat del benestar afavoreixen més les persones individuals a tots els nivells (mercat de treball, formació, legislació laboral i social, etc), que les famílies o altres agrupacions humanes. En aquest situació, l'individu, tot i que se sent artífex de la seva vida i decisions, se sent al mateix temps confús, perdut, indefens, sense saber el que ha de fer, o el que és el mateix, es troba “en la corda fluixa”, ja que sent que en qualsevol moment tot allò que ha construït amb tant d'esforç es pot venir avall i desembocar en una crisi personal.

Es la societat que Zygmunt Bauman³ defineix com a la societat de la incertesa, en la que no hi ha res sòlid, tot és líquid, precari, tot canvia. Es per tot això, que l'individualisme, que no l'autonomia, ha convertit la nostra societat neoliberal industrialitzada i tecnificada, en una societat individualista, en què l'èxit i el fracàs van de la mà i en la que es valora per sobre de tot el fet de viure la pròpia vida, tal com ho expressa U. Beck⁴ en les següents afirmacions: “No sería muy exagerado afirmar que la lucha diaria por la propia vida se ha convertido en la experiencia colectiva del mundo occidental”; “La ética de la realización personal es la corriente más poderosa de la sociedad moderna. El ser humano elegidor, decididor y configurador, que aspira a ser autor de su propia vida y el creador de una identidad individual, se ha convertido en el protagonista de nuestro tiempo”, o el mateix Bauman⁵: “Todo lo que nos rodea se hace volátil, precario, acrecienta la sensación de incertidumbre y soledad, la agresividad en todos los niveles, una ansiedad insaciable que sólo podemos aplacar en la única área que queda en nuestras manos para hacer algo:

3. Bauman, Z. (2002). *Modernidad líquida*. Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica.

4. Beck, U. (2003). *La individualización, el individualismo institucionalizado y sus consecuencias sociales y políticas*. Barcelona: Paidós, pp. 69-70.

5. Massot, J. (2005). “El poder es cada vez más secreto”, *La Vanguardia*, 10.IV.05, p. 51.

la seguridad, defender la integridad física y patrimonial (agentes nocivos, dietas, tabaco, gimnasia, sistemas de alarmas, demanda de más medidas de seguridad, exorcizar miedos impalpables, enemigos concretos). Nos afanamos en buscar soluciones biográficas, individuales, a problemas que sólo pueden tener soluciones generales”⁶.

A més a més, d’acord amb la ideologia tecnicista i neoliberal, que domina per sobre de la gran pluralitat d’ideologies actuals, en aquest tipus de societat s’espera que l’individu funcioni com una màquina, és a dir, que del que es tracta és d’obtenir el màxim rendiment en tots els àmbits de la seva vida en valors més econòmics, tècnics que humans, oblidant d’aquesta manera la part més important que ens fa, precisament, humans, o el que és el mateix la intel·ligència emocional (emocions, sentiments, valors), que és la que ens ha de garantir la felicitat autèntica. Així doncs, aquest model individualista i tecnicista, que alhora és fruit i afavoreix la proliferació de valors, que responen al model social i econòmic liberalista i tecnicista dominant, com són la competitivitat, la intolerància, la rivalitat, l’èxit social i econòmic, l’efectivitat, la precisió, la rapidesa o el control, si bé garantix l’èxit, el creixement i la consolidació de totes les estructures econòmiques i socials creades pel sistema, no garanteix la felicitat verdadera de l’ésser humà, el qual viu estressat en el seu intent de funcionar més com una màquina, que com un ésser humà, de manera que es veu obligat a renunciar a la part més important de la seva personalitat i quedar alienat i dominat, d’acord amb les idees d’Ellull⁷, per la tècnica. Sembla ser que l’home ha sucumbit a l’embruix de la tècnica, de manera que aquesta ja no està al servei de l’home, tal com havia estat fins ara, sinó que ha arribat un punt en què l’home ha passat a estar al servei d’aquesta última.

6. Massot, J. (2005). “El poder es cada vez más secreto”, *La Vanguardia*, 10.IV.05, p. 51.

7. Ellull, J. (2003). *La edad de la técnica*. Barcelona: Octaedro.

La solució no rau a renunciar a la tècnica i a la ciència, ja que són precisament els recursos principals que han permès a la humanitat evolucionar i progressar, sinó en fer-ne un bon ús (d'acord amb la idea de Bé), un ús responsable, de manera que l'ésser humà en recuperi el control, i les utilitzi no només envers el seu propi profit, sinó que, d'acord amb els principis defensats per la bioètica, també els utilitzi envers el bé de la resta del planeta i d'éssers vius amb els quals comparteix el món. La ciència i la tècnica haurien d'esdevenir instruments a través dels quals, la intel·ligència emocional humana aconseguís fer d'aquest món un lloc menys hostil i menys competitiu on viure, de manera que la vida fos cada vegada més humana, en el sentit evolucionat del terme, com a alliberació del recurs a la força, a la violència més primitius, i d'aquesta manera viure d'acord amb la genuïna natura social humana, en el marc d'una societat realment feliç i justa per a tothom, d'acord a uns valors, a una moral, a una ètica, i a uns drets i deures de caire democràtic.

Tot i el domini de les idees liberal-consumistas, el procés individualitzador iniciat afavoreix un tipus de societat plural pel que fa a valors i morals, ja que la llibertat de la que cada individu disposa per construir la seva vida, li permet escollir aquells valors que més se li interessin. Com a conseqüència de tot això i de la pèrdua del monopoli moral imposat per les antigues institucions, vivim en una societat plural i relativista, la societat, en paraules de J. M. Terricabras⁸, del “tot s'hi val”, del “tot és igual”, la qual cosa planteja la necessitat d'una nova ètica transnacional que orienti, que doni sentit a l'existència d'una humanitat que se sent confusa i perduda entre tanta multiplicitat, que vagi més enllà de les morals individuals, ja que les morals individuals o nacionals només separen, creen enfrontaments, mentre que l'ètica uneix, que s'ocupi de totes aquelles qüestions vitals que ens afecten o ens podran afectar a curt i llarg termini, com poden ser la sostenibilitat del planeta, la distribució més justa dels recursos, etc, en un món cada vegada més globalitzat i sense fronteres, on el que succeeix en un punt del planeta té repercussió a la resta del món, com si d'un joc de peces de domino es tractés.

8. Terricabras, J. M. (2002). *I a tu, què t'importa?. Els valors. La tria personal i l'interès col·lectiu*. Barcelona: La Campana.

Es tractaria d'elaborar una ètica de mínims que ens hauria d'ajudar a donar sentit a unes vides, que ara mateix es troben en la difícil situació d'haver de triar i combinar sense cap tipus d'orientació més que les idees liberals, diversos tipus de valors. I és que aquesta societat occidental individualitzada, tot i els alts nivells de desenvolupament i de riquesa material als que ha arribat, no és feliç, ho té tot, però se sent desorientada, incompleta, li falta alguna cosa vital, sense la qual pot entrar, si és que no ha entrat ja, en una espiral d'autodestrucció.

A aquesta situació s'ha arribat després de que el procés evolutiu humà, en la seva lluita per deslligar-se de tot allò que ens relacionava amb el comportament animal, és a dir a la vida instintiva, a la força, a la violència, hagi fracassat en el seu intent d'apartar-nos definitivament de l'animalitat gràcies a l'ús de la intel·ligència emocional, ja que els moderns valors consumistes ens han acostat a una nova forma d'animalitat, de violència, en el moment en que han fomentat valors com la desconfiança, la rivalitat, la competitivitat, que no són més que manifestacions d'una violència, de la qual tant s'ha volgut escapar. El que ara resulta nou i preocupant, és que aquesta espiral d'autodestrucció no només pot acabar amb l'espècie humana sinó també amb la resta d'éssers vius, ja que la moderna tecnologia en mans de valors incorrectes té en aquests moments una força i un poder que va més enllà dels mecanismes de regulació i control, que la pròpia natura disposa per regular els possibles desajustos que es puguin produir en el seu interior. El mateix Edgar Morin⁹ s'ha manifestat pessimistament respecte de la capacitat destructora a la que ha arribat la humanitat, i al fracàs que la humanitat havia dipositat en el progrés i és que tal com ell diu "El siglo XX ha dado la razón, según parece, a la fórmula atroz según la cual la evolución humana supone un incremento del poder de muerte"..."La amenaza planea sobre nosotros con el arma termonuclear, nos envuelve con la degradación de la biosfera, está potencialmente en cada uno de nuestros abrazos; se esconde en nuestras almas con la mortífera llamada a consumir drogas"¹⁰.

9. Morin, E. (2001). *Los siete saberes necesarios para la educación del futuro*. Barcelona: Paidós.

10. Morin, E. (2001). *Los siete saberes necesarios para la educación del futuro*. Barcelona: Paidós, pp. 84, 85.

Tot i aquest panorama desolador, encara hi ha esperança, una esperança centrada en unes capacitats humanes encara desconegudes per estar inexplorades, les quals podrien portar la humanitat cap a un progrés a nivell d'intel·ligència, de comprensió i de creativitat, que garantiria una convivència pacífica entre cultures, o el que és el mateix el triomf final dels valors humans sobre la violència primigènia.

Més que mai, doncs, ens trobem amb la necessitat de promoure un canvi de valors, una reorientació cap a uns valors més democràtics i humans, en definitiva, cap a un tipus d'Ètica Universal, que es recolzi en la dignitat humana, que tots els éssers humans compartim, i que ens ajudi a ser realment feliços i viure en pau. És el moment d'elaborar una Constitució Mundial que ajudi a crear un nou ordre mundial, que doni solucions globals a problemes que ja ara són globals, i que dignifiqui d'una vegada per totes l'espècie humana en la seva totalitat.

Ha arribat el moment de reivindicar la importància de la intel·ligència emocional, la qual ha estat durant molt de temps bandejada a un segon terme pels interessos econòmics, mentre la intel·ligència racional i les seves bondats eren glorificades. L'ésser humà és un compendi de cor i raó, i si es vol aconseguir ser feliç s'han de desenvolupar els dos tipus d'intel·ligència, de manera que funcionin com un tàndem perfectament sincronitzat, sobre el qual es pugui assentar l'individu feliç. No es tracta, doncs, d'un dualisme irreconciliable, contradictori sinó complementari. Les dues intel·ligències han de treballar conjuntament, per tal de que una ajudi a l'altra a treure el millor de cada persona, de manera que la persona arribi a ser autònoma.

Aquesta evolució dels valors no només és possible, sinó que és i ja ha estat un fet en el passat, ja que els valors no són inamovibles sinó que van canviant, modificant-se al ritme dels canvis que les societats i les seves cultures van experimentant al llarg de la història. No és possible, doncs, que vivim en ple segle XXI i que els nostres valors s'hagin quedat

ancorats en el segle XII. I és que, tal com J.A. Marina tan bé expressa en la seva obra *Ética para náufragos* "...La vergüenza, la culpa, la humillación, el orgullo, la confianza, el respeto, el patriotismo, los sentimientos estéticos y un larguísimo etcétera, son creaciones sociales, y por ello han de estar sometidos a evaluación y crítica. Son invenciones históricas que han tenido su razón de ser y pueden tener su razón de no ser"¹¹.

Tot i que la idea més estesa actualment és que ens trobem en un moment caracteritzat per una crisi de valors, la veritat és que més que de crisi de valors, hem de parlar d'una etapa de canvi de valors, de mutació de valors, d'un moment de trànsit, en el que els vells valors, les velles certeses han desaparagut, però encara no han estat substituïdes per uns nous valors, unes noves certeses, que ofereixin seguretat, dins d'un món caracteritzat precisament per la incertesa, la inseguretat i la llibertat, una base sòlida sobre la qual bastir un nous tipus de societat, d'humanitat que deixi enrere el que J. A. Marina anomena "crisis de identidad a escala planetaria". Aquesta època de crisi o de canvi no té perquè ser negativa, ja que, precisament, els moments baixos, els moments de crisi o de canvi serveixen o haurien de servir per ser més crítics i poder reflexionar i trobar noves i millors solucions, emulant d'aquesta manera la figura mitològica de l'au Fènix que va renèixer de les seves pròpies cendres. En aquest aspecte és interessant recordar que en xinès l'ideograma de crisi significa canvi + oportunitat, és a dir que la crisi no té que ésser allò negatiu, sinó tot al contrari és a dir la oportunitat de que les coses canviïn i evolucionin cap al bé, cap a la millora.

- **La lluita pel reconeixement i la defensa dels valors i drets humans al llarg de la història: La lluita contra la discriminació i la injustícia. L'esperança en un futur millor.**

Tot i que ens pugui semblar que el fet de defensar valors humans com a una forma de vida evolucionada, en contraposició al recurs a la força i a la violència utilitzades en èpoques

11. Marina, J. A. (1998). *Ética para náufragos*. Barcelona: Anagrama, p. 22.

passades i no tan passades, ja que en l'època actual, si bé no utilitzem un tipus de violència tan física, sí que ens tormentem amb un tipus de violència igual de destructiva com és la violència psicològica, la defensa dels valors i els drets humans no és res nou en la història de la humanitat, és a dir no suposa cap descobriment revolucionari, ja que, ja en el passat gràcies a la lluita d'unes quantes persones il·luminades, que van ser capaces de veure més enllà de les limitacions d'unes societats poc obertes i molt autoritàries, es van començar defensar uns nous valors, que han afavorit amb el temps la redacció dels drets humans universals. És com si la història estigués feta a base d'un estira i arronsa entre les forces més primitives i les forces més progressistes-humanistes, de manera que si en una època concreta s'aconsegueix fer un pas endavant, pot ser que en una època posterior es facin dos passos enrere. Un exemple clar de tot això el podem trobar a l'Espanya anterior a la dictadura franquista, i la situació viscuda després de la Guerra Civil. Mentre que durant la República, Espanya va adoptar molts valors progressistes-igualitaris convertint-se en un país molt més modern i evolucionat, el triomf de Franco i la instauració posterior d'una llarga dictadura, va suposar no només una pèrdua de tot allò aconseguit, sinó també un retrocés cap a situacions que ja es creien superades.

Un cop d'ull a la trajectòria humana al llarg del passat s.XX, ens demostra, una vegada més, la debilitat dels valors humans, i la facilitat que encara existeix en plena època contemporània de tornar a la "selva". L'home encara duu dins seu la llavor de la violència, de la força primigènica dels instints incontrolables, que han fet fracassar molts projectes emancipadors passats. Ningú millor que Horkheimer i Adorno¹² recullen aquesta idea pessimista sobre el fracàs de totes aquelles esperances, que el projecte il·lustrador havia dipositat en el poder de la raó i en tota una sèrie de valors humans, que havien de fer del món un lloc més just, més lliure i més igualitari on viure. Els esdeveniments ocorreguts amb posterioritat a la Il·lustració fins al moment històric en el que van viure tots dos autors,

12. Horkheimer, M. (2003). *Dialéctica de la Il·lustración*. Madrid: Trotta.

els hi serveixen d'exemples i de base per afirmar que el poder que otorga el control del saber, de la ciència, en resum de la raó il·lustrada, ha estat finalment acaparat només per una part de la població, la més privilegiada, la qual l'ha utilitzat per dominar la natura a més a més d'anul·lar a la resta de població, que es trobava en inferioritat de condicions i coneixements. Es renuncia al vertader concepte de ciència, de raó com a fons de tot coneixement, d'alliberament personal tal com es defensava en un principi, per tal de convertir-la en una eina de control més efectiva, i d'aquesta manera treure el màxim profit, sobretot econòmic, de les coses, de les persones i de la naturalesa. Així doncs, quan la raó va passar a esdevenir sinònim de poder i domini, va abandonar el seu significat emancipatori inicial i va esdevenir un instrument més de control i domini de les classes menys afavorides i de la naturalesa, passant a reproduir una classe de sistema que tan s'havia criticat i combatut.

Aquesta violència psicològica sembla ser que s'està reproduint una vegada més en la segona modernitat, per la qual cosa necessitem una nova ètica, una ètica que asseguri la felicitat de cada individu i de tota la societat a partir d'una sèrie de drets i deures mancomunats, com a expressió de la capacitat creadora humana, única si la comparem amb la resta d'éssers vius, i per tant extraordinària i extranatural, tal com recull J.A Marina¹³ en la seva *Ética para náufragos*: “.. No es la globalización de los problemas, ni el turismo, ni el comercio, ni las redes de comunicación los que ponen en un brete al provincianismo moral, sino la propia inteligencia humana, que aspira tenazmente a la fundamentación, la claridad y la ampliación de sus conocimientos y actividades, aunque muchas veces derrape”.

Drets i deures són una elaborada creació social humana, fruit de la constatació de que la fragilitat de l'ésser humà en la lluita per la supervivència en un medi natural hostil, feia necessària la vida en comunitat per tal poder sobreviure amb prou garanties. Però es

13. Marina, J. A. (1998), *Ética para náufragos*. Barcelona: Anagrama, p. 57.

van trobar amb un nou problema, i és que la vida en comunitat, la convivència era motiu de molts enfrontaments, per la qual cosa ja molt aviat es deurién haver creat sistemes normatius per tal de regular la vida en comú i els seus conflictes, i a mida que la intel·ligència va anar evolucionant i amb ella la complexitat de les societats, també les normes van anar evolucionant cap a morals, cap a una ètica més sofisticada i elaborada, fet que finalment es va concretar en l'elaboració de tota una sèrie de drets i deures, que no només solucionaven els problemes existents, sinó que miraven per la felicitat de la comunitat i de cada individu, i no només dels més forts, sinó també dels dèbils, malalts o amb malformacions, un fet aquest molt important en el camí cap a la humanització, ja que si bé a la natura els dèbils i malalts no tenen res a fer, en l'ordre dels drets, els menys afavorits gaudeixen dels mateixos drets que la resta d'humans.

La lluita pels drets, per la dignitat de tota l'espècie humana no ha estat fàcil, sinó tot el contrari, ja que molts grups humans han estat exclosos, discriminats en un primer moment per motius de raça, sexe, religió, etc. Tot i això, la lluita d'algunes persones que van decidir anar en contra de tot allò establert per tal d'ajudar als marginats, als discriminats, ha aconseguit estendre el reconeixement dels drets humans a tot el gènere humà, i afirmar que tots els éssers humans som valuosos i dignes per igual.

Alguns dels moments històrics destacats i paradigmàtics en la lluita pels drets i la seva consecució es poden resumir de la següent manera:

- La lluita contra l'esclavatge i la discriminació racial.

La lluita contra l'esclavatge i la discriminació racial ha estat difícil, degut als molts interessos en contra que han existit i a la creença fortament arrelada en diverses èpoques històriques i diferents societats, de que l'esclavitut era un fet natural, és a dir, que hi havia éssers humans que per naturalesa neixien esclaus, i contra això no s'havia, doncs, de lluitar, sinó simplement acceptar, com s'acceptaven altres disposicions naturals sense haver-se de replantejar la seva validesa. Fins i tot el mateix Aristòtil va afirmar que hi havia esclaus per naturalesa!.

Als Estats Units del 1776, tot i que es va reconèixer per primera vegada que tots els homes neixien lliures, aquesta disposició només afectava tots aquells que la societat considerada com a iguals, és a dir als homes blancs, quedant excloses la resta de races. Es va haver d'esperar quasi un segle per tal de que la població negra fos alliberada. Altres exemples que demostren la dificultat que ha representat acabar amb la esclavitud, és el fet de que ja en ple segle XX, i després que la ONU declarés la igualtat de tots els éssers humans, a Mauritània encara van existir esclaus fins el 1980, i que actualment a molts països subdesenvolupats encara persisteix un tipus d'esclavitud que en molts casos és infantil.

Aquesta lluita, però, tot i que dificultosa, ha aconseguit grans victòries, sobretot gràcies a l'ajuda de persones lliures que tot i no patir personalment aquesta forma de discriminació, aquesta injustícia, van decidir, mogudes per valors humans com la compassió, i pel lema il·lustrat "atreveix-te a pensar", ajudar a tots aquells que no estaven en igualtat de condicions a aconseguir un món més just, en el que tothom, independentment de la seva raça, gaudís dels mateixos drets. Persones com aquestes són les que han fet que el món evolucioni, vagi més enllà de la comoditat que suposa acceptar i viure segons el que ja està establert de manera heterònoma, trencant d'aquesta manera amb les barreres que els interessos personals egoistes suposen per a la realització personal i grupal. Són persones que van saber veure abans de temps, que la felicitat no es troba en l'heteronomia ni en l'individualisme, sinó en l'autonomia, és a dir en aquell estat en què per aconseguir la nostra felicitat necessitem la col·laboració, establir relacions, acords, amb la resta d'humans.

- La lluita per la democràcia.

La lluita per la democràcia tampoc ha estat fàcil, i d'aquesta manera el seu camí està ple d'avenços i retrocessos. En les societats més primitives es considera que el grup és més important que l'individu, per la qual cosa, tot allò que suposi afavorir a les persones individualment, es veu com una amenaça, que pot acabar amb el règim establert. Es per això que els règims autoritaris com el nazisme o el comunisme, per tal d'exercir un poder i control absolut sobre els ciutadans, han negat que els ciutadans tinguin drets individuals, ja que l'única font de dret legítim és l'estat. Una altra vegada ens trobem amb el vell recurs a la violència, al control del més fort. Per contra els sistemes polítics que han lluitat contra

l'autoritarisme, l'intervencionisme estatal, com és el cas del liberalisme, han estat defensors dels drets humans com a allò anterior a l'estat.

- La lluita per la igualtat de la dona.

La discriminació femenina té les seves arrels, almenys en el món occidental, en el mite d'Adan i Eva i el de Lilit. A causa d'aquest mite tot allò masculí va passar a associar-se amb valors positius, com la humanitat, la racionalitat, el control de la natura salvatge, la cultura (El Bé) i el femení amb valors negatius, més propers a la natura, a l'animalitat, incontrolables, salvatges, (El Mal). D'aquesta manera va quedar, doncs, justificada i legitimada la inferioritat femenina, i la superioritat masculina, com a encarnació d'éssers més evolucionats, que tenien de missió de guiar a les dones.

Les dues dones que Adan va tenir, Lilith i Eva, són presentades com a dones pecadores, portadores i causants de tots els mals de la humanitat. Totes dues coincideixen en el fet de que són representades amb imatges negatives, com a l'encarnació del Mal: Lilith és un diable, mentre que sobre Eva recau la culpa del mal que des de llavors afligeix a tota la humanitat, passant a convertir-se en la dona pecadora per excel·lència. A més a més, el diable en forma de serp que tempta Eva, és l'animal amb el que es solia representar a Lilith, per la qual cosa aquest punt d'unió entre les dues dones és una al·legoria al fet de que la maldat de Lilith troba la seva continuació en Eva. Aquesta dona temptadora, malèfica, desobedient, causant de la perdició dels homes, ha estat el paradigma de dona que ha imperat fins a l'actualitat, l'única excepció del qual el constitueix la Verge Maria com a paradigma de bondat i puresa. Després de tot això, sembla clar perquè s'havia de controlar i reprimir la tendència natural femenina cap a la maldat i la voluptuositat.

El gènere femení, doncs, ha hagut de treballar força i encara li queda molt camí per recórrer a la majoria de països no occidentals i en molts d'occidentals, per tal d'escapar d'aquestes falces creences, i aconseguir el reconeixement de la seva dignitat com a ésser humà, i la felicitat que una vida autònoma li pot reportar, no només en l'àmbit públic, sinó també en el privat, ja que fins i tot a la llar es veia i encara es veu supeditada a la voluntat masculina. Aquest menyspreu cap a la figura femenina en general ha fet, també, que un aspecte tan important per a la vida en comú com és el de la "cura" en sentit global, no hagi estat valorat en la mesura que li correspon, ja que com a valor considerat femení ha quedat silenciada per

la importància otorgada a valors masculins com el de la justícia. Tot i això, són precisament els valors femenins tradicionals, els que tenen a veure amb la “cura”, com són la tendència cap a la cooperació, la solidaritat i l’altruisme, els valors pels quals hem d’apostar si volem un món millor. És a dir que aquests valors són la nostra esperança d’un futur en el que es tendeixi cap a la cohesió social, el bé social, i el respecte, la “cura”, la responsabilitat cap als nascuts, no nascuts i la natura.

També l’antropologia de Scheler¹⁴, tot i el que els desastres i les decepcions que la història de la humanitat han significat en contra de la idea de progrés i d’evolució humana, creu en un futur millor per a la humanitat, un futur on l’antiquíssima idea de la pau perpètua acabi guanyant la guerra, mai millor dit, al mal. Si utopies i ideologies que van ser rebutjades en el passat, van ésser finalment acceptades, Scheler creu, que, d’igual manera, la idea de pau perpètua, de triomf dels valors humans i espirituals, podrà arribar a ser una realitat en el futur.

- **Situació actual dels valors en diversos àmbits de la societat catalana, com a paradigma de societat occidental industrialitzada i tecnificada. Hi ha realment crisi de valors?. Quins valors predominen a la nostra societat?.**

Catalunya no és aliena al canvi de valors que s’està produint en les societats occidentals industrialitzades actuals, fet que la converteix en paradigma del que està succeïnt durant aquesta segona modernitat.

La nostra situació actual és fruit dels esdeveniments ocorreguts durant el passat, els quals han culminat amb el triomf d’un sistema social i econòmic neoliberal-capitalista, que es veu afavorit per una tecnologia força desenvolupada i un consumisme desenfrenat. Si abans tothom, o quasi tothom vivia enquadrat dins d’unes ideologies determinades, ja fossin religioses o polítiques, avui en dia això ha canviat, i totes les antigues ideologies, que en general havien defensat la preeminència de la raó sobre els instints, i la força grupal per

14. Scheler, M. (2000). El puesto del hombre en el mundo. La idea de la paz perpetua y el pacifismo. Barcelona: Alba.

sobre de l'individualisme, han estat substituïdes pels nous "manaments" neoliberals, o el que és el mateix per l'individualisme i tots els valors que s'hi associen, com poden ser l'hedonisme, l'egoisme, la competitivitat, etc. Però, tot i l'hegemonia del neoliberalisme, és precisament la seva característica definitoria per excel·lència, és a dir, l'individualisme, la llibertat individual, no l'autonomia, la que ha propiciat la proliferació d'una gran pluralitat de nous valors i creences.

Es produeix, per tant, una situació paradoxal, ja que si per un cantó hi ha un buit ideològic pel fet d'haver-se desmoronat les antigues ideologies, per un altre cantó ens trobem amb un pluralisme ideològic, que aboca a l'individu a una situació de desorientació i sentiment de pèrdua en tots els àmbits de la seva vida:

- Ambit personal i de la família.

Al ritme del canvi de valors també han anat canviant les formes d'agrupació familiar, de manera que el model de família tradicional, que fins ara tenia el monopoli del que era considerat com a família, està deixant pas a una pluralitat de noves formes de vida en comú, que fan difícil de definir què entenem per família actualment, encara que totes parteixen del model base de persona individual.

Pel que fa al matrimoni o la vida en comú en general, una vegada més, seguint amb el model individualista imperant, la gent s'apropa a aquesta institució, no en funció del que pot aportar a la relació tal com havia estat en el passat, sinó en funció del que en pot treure en benefici personal. Ja no es tracta d'un projecte comú, sinó de dos projectes individuals, respecte dels quals si les aspiracions no es veuen recompensades, es procedirà a la dissolució de l'associació, per tal de continuar en solitari la recerca de la felicitat.

Al mateix temps, però, també es pot donar el cas de que davant de la competitivitat, de l'individualisme d'un tipus de societat agressiva, la persona busqui en la família el refugi on protegir-se i on sentir-se acceptat i estimat.

- Ambit de l'educació.

L'educació no és entesa com a formació global, és a dir com a formació acadèmica i formació en valors, sentiments, sinó que és utilitzada pel sistema social i econòmic dominant com a instrument per tal de donar resposta a les seves necessitats materials, per

enfortir-lo i fer-lo funcionar millor. L'educació actual és incompleta, ja que es basa quasi exclusivament en un ensenyament intel·lectual, acadèmic o material, el qual si bé pot ajudar a guanyar-se la vida i triomfar socialment, fracasa en el seu intent d'educar futurs homes i dones feliços d'acord amb valors humans.

- **Ambit del treball.**

Com passa amb la resta dels àmbits en els que es divideixen les societats occidentals, el món del treball també ha estat envaït pels valors característics del neoliberalisme i la seva moral de l'èxit, és a dir que el treball va deixant de ser important com a mitjà per realitzar-se com a ésser humà, i es va convertint en mitjà per arribar a l'èxit social i material. Ja no es valora el treball en sí, sinó el que aquest permetrà aconseguir com a guany econòmic (diner) i social.

- **Ambit de la religió.**

Si bé la religió en el passat va constituir un dels pilars morals de la societat (en aquest cas la catalana), actualment es troba en una fase de pèrdua d'autoritat, en el marc d'una societat cada vegada més laica, en la que els valors religiosos han estat substituïts per principis materialistes, com el consumisme, i per tota una sèrie de creences espirituals alternatives de tipus esotèric o sectari.

- **Ambit de la política.**

En una societat individualista com la nostra la tendència general és a participar poc en l'àmbit públic i centrar-se en l'àmbit privat personal o com a màxim de la família més propera, per la qual cosa la gent no se sent gaire interessada a participar en assumptes polítics i en general de participació social.

3. Educació racional tradicional = Infelicitat / Educació intergral alternativa = Felicitat.

I. La infelicitat posmoderna.

II. L'esperança posmoderna d'un món feliç. Educació amb amor i sentiments.

III. Exemples contemporanis catalans d'escoles alternatives. Més enllà de la utopia són una realitat.

I. La infelicitat posmoderna.

L'home posmodern, la societat posmoderna viu sense "ídol ni tabú" ¹. Aquestes paraules de Giles Livovetsky resumeixen de manera breu però acurada l'ordre moral, dels valors, segons els quals s'intenta viure actualment. Després d'una època d'autoritarisme, durant la qual la població, tot i que oprimida, compartia un projecte de vida comú, (valors, ideals de lluita contra la opressió), fet que otorgava un sentit a les seves vides, un cop guanyada finalment la batalla contra aquest autoritarisme, les conquestes de la qual, com pot ser una vida relativament sense control, en gaudim tots, els vells ídols i tabús, valors comuns han deixat de tenir sentit, però, al mateix temps no han estat substituïts per nous valors, que coesionin i orientin, encara que sigui sota una nova ideologia, a la població. Es per això, que l'ésser humà viu actualment sense valors, ja siguin tabús (valors imposats autoritàriament) o mites (valors, ideals de lluita, de superació), i per tant sense un motiu per viure, fet que el condueix cap a l'apatia en tot allò que fa i es proposa.

L'individu es troba, doncs, sol, deprimat, desmotivats, sense il·lusions de futur que vagin més enllà d'accions puntuals presents, que serveixen únicament per satisfer el seu desig de plaer, que no de felicitat. L'únic valor que aconsegueix moure la població és l'individualisme i tot allò que s'hi relaciona, ja que si no es troba motivació en l'exterior es busca en l'interior, encara que sigui de manera egoista.

1. Lipovetsky, G. (1986). *La era del vací. Ensayos sobre el individualismo contemporáneo*. Barcelona: Anagrama, p. 9.

Davant d'un futur totalment desconegut i insegur, i d'un present caracteritzat per un individualisme esfereïdor, cal viure el present (Carpe Diem) sense grans expectatives de futur, cal cuidar el cos i evitar que es noti el pas del temps (de manera que sempre vivim en el present, sense consciència de futur ni de passat), cal treure el màxim de profit de tot i de tothom, en resum cal gaudir al màxim sense pensar en les conseqüències.

Aquesta és la situació que Lipovetsky retrata exactament en la seva obra *La era del vació*, quan afirma que “Cuando el futuro se presenta amenazador e incierto, queda la retirada sobre el presente, al que no cesamos de proteger, arreglar y reciclar en una juventud infinita”².

Per si tot això fos poc, i precisament degut a aquesta situació de vulnerabilitat, l'ésser humà intenta protegir-se dels efectes negatius que les emocions, els sentiments poden comportar-li, per la qual cosa el món emocional, sentimental és reprimat i fins i tot en algun cas suprimit amb la intenció d'evitar el patiment. Si per un costat, això s'ha aconseguit, no és menys cert, que per un altre costat aquesta actitud ens ha creat una sensació de buit interior, d'absurditat de la vida i la incapacitat de sentir en general, ja es tracti de coses o d'altres éssers vius.

Així en aquest situació, ens trobem que la paradoxa del món modern es pot resumir en el fet de que si bé l'home de la segona modernitat és cada vegada més lliure, que no autònom, també és cada vegada més infeliç. El pitxor de tot, és que aquesta falta de sentit de la vida, aquesta insensibilitat, aquest buit existencial, no només afecta al món adult, sinó també al món dels infants i dels adolescents, que són les llavors dels ciutadans del món del futur, o el que és el mateix, l'esperança de futur d'un recanvi generacional d'idees i valors.

Només cal mirar les notícies aparegudes a la premsa referents a la conducta del nens i joves, per adonar-se de la desorientació, del buit i de la infelicitat en la que viuen, fet que intenten contrarestar portant una vida plena d'emocions fortes (alcohol, droga, sexe, velocitat, etc), a través de les quals intenten emmascarar aquest buit emocional, que ningú s'ha preocupat en omplir amb uns valors, que fomentin una autoestima, una autonomia, i

2. Lipovetsky, G. (1986). *La era del vació*. Ensayos sobre el individualismo contemporáneo. Barcelona: Anagrama, p. 51.

una riquesa interior, que són la millor prevenció per tal d'evitar caure en conductes perilloses. Si aquests nens i adolescents senten i actuen així és perquè són un reflex de la societat, de la família i de l'educació que han rebut.

L'educació tradicional, racional s'està mostrant d'aquesta manera, no només insuficient pel que fa al nivell dels coneixements intel·lectuals dels estudiants (informe PISA), sinó també, i el que és més important, en la formació de ciutadans feliços.

Alguna cosa falla, doncs, en aquest sistema incapaç de formar persones felices.

Ha arribat el moment de lluitar per tal de recuperar, i tornar a creure en valors oblidats, o fins i tot crear-ne de nous, que donin sentit a les nostres vides i ens facin avançar pel camí de l'evolució humana cap a la felicitat.

Ni autoritarisme ni relaxació moral, el futur està en una educació en valors democràtics, humans que ens que retornin l'esperança i les ganes de viure.

II. L'esperança posmoderna d'un món feliç. Educació amb amor i sentiments.

L'escola fins ara només s'ha entès com a un espai per a la vida des del punt de vista de preparació per a una inserció exitosa dins de la vida laboral adulta, i no pas com a un espai en la vida, és a dir, que no s'ha estat capaç de veure que l'escola, a part de preparació per a la vida, és vida en sí mateixa i que ha de vetllar per la felicitat no només física i intel·lectual, sinó també moral i emocional dels seus membres.

L'escola ha funcionat i encara funciona com una empresa, és a dir que tot s'hi desenvolupa en funció d'uns criteris d'eficàcia quantitativa a assolir, és a dir que s'han d'aconseguir uns objectius i uns rendiments prefixats i només s'inverteix en allò, inclosos els valors, que realment es creu produirà beneficis quantificables materialment. Per tal d'aconseguir aquests objectius el model educatiu tradicional no ha respectat ni incentivat el desenvolupament dels valors i capacitats personals de cada educand, sobretot quan aquests no coincidien amb els valors defensats per l'escola i la societat, sinó que ha intentat modelar la realitat dels educands, conformar-los d'acord amb els ideals, els models, els valors dominants. Aquest tipus d'educació, entesa com a procés de disciplina i de reforma, només ha aconseguit "produir" homes i dones frustrats, amargats i infeliços, a l'haber mutilat la part més important del seu ésser, és a dir les seves il·lusions, el seu ésser intern, la

seva vida, en pro únicament de beneficis econòmics, els quals, en el fons, tot i la felicitat supèrflua i material que puntualment puguin oferir, no serveixen per fer sentir complet, feliç, satisfet a l'ésser humà en la seva essència immaterial, emocional interna.

La realitat ens ha demostrat, doncs, que aquest tipus d'educació racional típicament occidental, si bé ha recollit els fruits, els beneficis esperats des del punt de vista econòmic, ha oblidat cultivar i recollir el fruit més important (la felicitat) de la parcel·la més important de la humanitat, o el que és el mateix, la seva part emotiva, sentimental, que és la que dóna sentit i contingut a una vida, que d'altra manera es converteix en una sèrie de comportaments estandaritzats i deshumanitzats. La raó il·lustrada, enaltida i identificada amb l'excel·lència durant tant de temps, no pot, o almenys no hauria de seguir donant l'esquena, controlant, suprimint l'emotivitat humana, tan minusvalorada a partir de la vinculació que se n'ha fet amb tot allò que s'ha considerat primitiu, arcàic, infantil, proper a "la selva", i per aquest motiu allò a superar en les

societats considerades com a "desenvolupades". Hem de recuperar el diàleg entre raó i emoció en tots els nivells de l'existència humana, però especialment en l'educatiu, ja que l'educació, en paraules d'Edgar Morin³, és la "força del futur", entesa com a poderós instrument per tal de realitzar un canvi, una transformació dels estils de vida i comportaments negatius, anestesians que han guiat als éssers humans cap el camí de la infelicitat.

Particularment conscients d'aquestes greus mancances del sistema educatiu i de les repercussions que aquestes tenen en la configuració del tipus de societat, així com de la forta influència que les debilitats de la societat occidental tenen sobre l'escola, són els educadors que cada dia es troben immersos en aquest entorn. El cas de la professora de primària i secundària, membre de diverses organitzacions antibel·licistes i col·lectius de renovació pedagògica, Mª Angeles Bleda⁴ és especialment important per tal d'exemplificar

3. Morin, E. (2001). *Los siete saberes necesarios para la educación del futuro*. Barcelona: Paidós.

4. Fera, A. (2005). "La afectividad no entra en la escuela", *Cuadernos de Pedagogía*, febrer 2005, núm. 343, p. 45.

la sensibilitat que existeix entre la majoria de mestres pel que fa a tot allò referent a la importància social i moral de la seva tasca, els mals moments que s'estan vivint, i la necessitat d'una renovació pedagògica.

Mª Angeles Bleda creu que hauríem de rescatar i recuperar tot allò que l'escola ha perdut d'intercanvi, d'alegria, d'il·lusió, d'afecte, de convivència i de comunió. La seva experiència diària amb nens i nenes que se senten perduts, desmotivats, mancats d'afecte, sense il·lusions l'han portat a plantejar-se la necessitat d'un canvi de model pedagògic, de manera que la nova escola "se dedique a recuperar a los niños"⁵. No es tracta d'una recuperació acadèmica, tot i que també hi trobem mancances segons l'informe PISA, sinó afectiva, moral, que els rescati d'un món sense sentit en el que es troben immersos, un món sense valors ni models constructius on no saben ni on estan ni el que volen. Només així podrem fer d'ells homes i dones feliços, motivats i il·lusionats.

Aquest tipus d'educació no és una utopia irrealitzable, una pura teorització acadèmica, sinó una realitat que s'ha concretat en forma d'una sèrie d'escoles en les que l'educació acadèmica no és l'objectiu principal, sinó que, del que es tracta és que al mateix temps que s'aprenen coses, els nens adquireixen valors fonamentals per tal de portar una vida futura feliç. La famosa escola Summerhill fundada per Neill i encara en funcionament, és un exemple vivent d'aquest tipus d'escoles. L'esperit de l'escola és aconseguir que els nens i nenes es converteixin en les persones que ells decideixin ésser, sense imposicions, pressions, ni condicionaments exteriors que dirigeixin la seva vida per camins no disitjats.

L'important és fer homes i dones feliços, els èxits acadèmics són secundaris, mentre que els emocionals són una prioritat. L'objectiu és ésser feliç, i tan important és una persona que professionalment es dediqui a l'enginyeria o a la medicina, com la persona que decideix treballar com a pagès plantant patates. Zoe Readhead⁶ filla de Neill i actualment responsable del centre ho té molt clar al creure que la felicitat, la satisfacció de la pròpia vida, el benestar emocional, són més importants que els continguts acadèmics, ja que

5. Feria, A. (2005). "La afectividad no entra en la escuela", *Cuadernos de Pedagogía*, febrer 2005, núm. 343, p. 45.

6. Freire, H. (2003). "Zoe Readhead. Summerhill, realidad de una utopía", *Cuadernos de Pedagogía*, setembre 2003, núm. 327.

constitueixen l'elixir que ha de curar a la societat occidental de tots els seus mals (“No creo que las personas felices maten a otras personas”; “Para mí el éxito en la vida es la manera en que vives, cómo te relacionas con tu familia, si estás satisfecho con lo que la vida te ofrece; entonces has tenido éxito. Muchos profesores de universidad no son felices, y sí lo son, en cambio, personas sencillas que trabajan la tierra o viven en un pueblo”⁷). Es per això que considera que les escoles tradicionals i les polítiques educatives dels estats estan equivocades en el seu plantejament, metodologies i continguts, ja que en comptes de fer-se càrrec de les necessitats emocionals dels nens i nenes, i per tant de la felicitat emocional i del benestar dels ciutadans, només es plantegen l'educació com a un negoci a través del qual guanyar més diners i riquesa material pel país i les grans empreses.

Les escoles tradicionals ensenyen a guanyar-nos la vida, a patir, a preocupar-nos, a competir, però no a estimar, a estimar en lletres majúscules les persones i tot el que ens envolta, a nosaltres mateixos i totes les coses que fem. Aquesta mena de violència, que no agressivitat, la qual és un mecanisme que ens va permetre sobreviure al reaccionar davant de perills, no està en la nostra biologia, sinó que és un fet cultural, après a partir d'una mala educació que ha suprimit l'amor i els sentiments i valors positius. Tot i que d'entrada aquest fet és negatiu, en podem extreure una guspira d'esperança, ja que si bé la violència és pot aprendre, la no violència, l'amor, els bons sentiments i valors morals també són susceptibles de ser apresos.

I és que sota el prisma de l'amor, tal com va saber veure Joaquim Xirau⁸ la vida es veu amb més optimisme, amb il·lusió, amb alegria, o com col·loquialment es diu, de color de rosa. L'amor és com un filtre que depura allò negatiu de les coses i les persones, i només deixa passar allò que de positiu s'hi troba.

L'amor va molt més enllà del plaer, del desig, valors celebrats per la societat consumista, ja que al contrari d'aquests valors, no converteix les coses ni les persones en objectes, en mitjans per a aconseguir uns fins egoistes, sinó que veu en aquestes coses i persones

7. Freire, H. (2003). “Zoe Readhead. Summerhill, realidad de una utopía”, *Cuadernos de Pedagogía*, setembre 2003, núm. 327, pp. 45-47.

8. Xirau, J. (1998). *Obras completas. Escritos fundamentales. Tomo I*. Barcelona: Anthropos.

finalitats en si mateixes, pel que fa al reconeixement de les seves potencialitats i valors positius. L'amor il·lumina la vida sota un feix de llum resplendent, que enalteix allò positiu i aspira a transformar allò negatiu en positiu. D'acord amb Xirau: "El amor ve en las personas y en las cosas lo que permanece oculto a la mirada indiferente o rencorosa."..."El amor no impide ver los defectos o las cualidades negativas de un ser...Pero los subordina siempre y los pone al servicio de algo superior"...."Ve las faltas pero aspira a suprimirlas y cree en su posible supresión. Pone el acento sobre las facetas positivas y valiosas de las cosas, proyecta la luz de aquellas sobre sus aspectos deficientes o torcidos, y absorbe y aun suprime éstos ..."..."Es el imperativo de la luz". "El amor busca el valor en las personas y en las cosas, y por el solo hecho de buscarlo, lo revela y lo crea"⁹.

L'amor és com un alquimista que transforma allò negatiu en positiu, allò primitiu en evolucionat. L'amor és doncs allò que il·lumina i dóna sentit a les nostres vides, ens fa recuperar la il·lumió perduda i ens ajuda a descobrir la riquesa que s'amaga en qualsevol persona o cosa. L'amor ens fa sentir vius, plens i esperançats. Per enamorar-nos del que ens rodeja, és a dir per sentir amor, hem de deixar enrere el monòleg constant de la nostra ment racional, que ens ennuvola la consciència i no ens deixa enamorar-nos del que ens rodeja sense haver passat abans pel control de la raó.

No només l'amor sinó també el riure és una de les fonts de les que veu la felicitat i salut humana. A l'igual que a passat amb l'amor, el riure ha estat pràcticament eliminat dels sistemes educatius i de l'estil de vida de les serioses societats occidentals. Greu error, ja que el somriure o millor el riure, és un factor vital per tal de portar una vida feliç i sana.

Aquest fet no és simplement una creença, sinó un fet científic que ha constatat que per exemple tres hores després d'haver rigut molt tots els registres vitals milloren: hi ha descens del nivell de colesterol, s'oxigena la sang i el cervell, etc i a més a més s'allibera una gran quantitat d'endorfines, com la dopamina i la serotonina responsables cada una de la inhibició del dolor i de la sensació d'alegria i energia, a part de reforçar el sistema immunitari.

⁹. Xirau, J. (1998). *Obras completas. Escritos fundamentales. Tomo I*. Barcelona: Anthropos, pp. 204, 224.

Aquesta concepció d'amor i de felicitat és la que impregna la filosofia educativa de Xirau, i la que hauria de guiar la renovació pedagògica. Per Xirau la vertadera tasca educativa consisteix en "fer homes lliures capaços d'estimar i decidir"¹⁰. La tasca del mestre, la seva relació amb els alumnes és una relació amorosa entesa tan des del punt de vista de l'amor grec (com a ascensió cap al Bé absolut) i cristià (descens de Déu cap a la humanitat), és a dir, que s'estableix una relació amorosa recíproca entre mestre i alumnes, per la qual el mestre és capaç de descobrir les potencialitats dels alumnes i ajudar-los a desubrir-les per ells mateixos i realitzar-les, a part d'aprendre d'ells, al mateix temps que els alumnes aprenen a descobrir en el mestre una persona preocupada per ajudar-los a desenvolupar-se. Es a dir que educar és sinònim d'estimar, de veure la riquesa, les potencialitats que s'amaguen darrera de cada persona, de manera que aquesta arribi a la plenitud del seu ésser a través del descobriment i pràctica de les seves capacitats.

L'ideal pedagògic futur seria aquell, el programa educatiu del qual tingués en compte, sense despreciar-ne cap, els quatre pilars fonamentals sobre els quals s'assenta l'ésser humà: allò cognitiu, allò emocional, les habilitats socials i el creixement moral. Si algun d'aquests pilars falla, tota l'estructura es desploma, deixa de funcionar de manera harmònica, tal com ja hem constatat que ha passat amb l'educació occidental centrada quasi exclusivament en la part cognitiva. Les emocions no s'han de reprimir més, sinó identificar-les, conèixer-les bé i d'aquesta manera poder-les utilitzar per al desenvolupament i creixement personal, i d'aquesta manera aconseguir ésser feliç.

III. Exemples contemporanis catalans d'escoles alternatives. Més enllà de la utopia.

Quan es parla d'escoles alternatives la majoria de persones les relacionen amb el passat idealista i utòpic dels anys 60, un moment en el que es somiava amb un món meravellós, però impossible per la seva manca de realisme. Precisament, la realitat per a aquestes

10. Xirau, J. (1986). *Pedagogia i vida*. Barcelona: Eumo, p. 42.

persones es correspon amb la que les escoles tradicionals ofereixen, mentre que les alternatives són considerades com a un aconteixement passat, que ja no té a veure amb el nostre món, les seves característiques i necessitats. Es per aquesta raó que se suposa que ja no existeixen escoles d'aquesta tipologia, i en cas d'existir, es tendeix a pensar que no garantirien els coneixements necessaris per tal d'incorporar-se al model social i laboral amb plenes garanties d'èxit, ja que la seva ideologia és utòpica i no té una correspondència amb el món real. Res més lluny de la realitat, ja que aquest tipus d'escoles, a part de la ja esmentada Summerhill, continuen existint, ja que, de fet, sempre han existit, és a dir, que juntament amb el model convencional d'escola, sempre han conviscut altres formes d'escola i educació. I diem altres, perquè si bé totes comparteixen una sèrie de característiques comunes que les oposen a les de l'escola tradicional (l'avaluació-qualificació, el curriculum lineal i tancat, l'agrupació per edats, la massificació, el control i la imposició dels adults per sobre dels nens i nenes, etc.), també és igual de cert que no totes són iguals, sinó que presenten característiques especials que les diferencien les unes de les altres.

Si ens centrem en el territori català l'escola El Roure és l'exponent català actual de la viabilitat d'aquest tipus d'escoles. En aquesta escola, ubicada en mig del bosc i a una hora de Barcelona, s'acull a nens i nenes entre els tres i els dotze anys. El temps i l'espai són dels nens i nenes, és a dir, que no hi ha horaris prefixats per a cada activitat, ni programes dissenyats per a cada grup d'edat per tal d'ésser realitzats en un temps determinat. Els nens i nenes es mouen amb llibertat per l'escola i realitzen les activitats que ells decideixen autònomament segons els seus interessos o necessitats. És una escola, doncs, on la prioritat és que cada nen i nena aprengui autònomament gaudint de la seva curiositat, innocència, fantasia, experimentació i investigació, etc, i que tots aprenguin a conviure amb els altres (repecte, empatia, diàleg, etc). Els adults estableixen una relació afectiva amb els alumnes, són els seus confidents, les persones que els orienten en el seu camí d'aprenentatge, tot i que si cal també marquen els límits que no s'han de sobrepassar, com són els de l'agressivitat de tota mena.

En resum, El Roure és, en paraules de la seva directora Begoña González, una escola “que alimenta una cultura más sensible y respetuosa con el alma infantil”¹¹.

Uns altres exemples catalans de mestres compromeses amb una forma diferent de fer escola, són el cas de la Carme Isalt Canals¹² i l’Assumpta Blanch i Cardoner¹³.

La Carme va ser mestre durant molts anys a la desapareguda escola Leber. Durant aquests anys la seva filosofia educativa es va basar en la premissa d’ensenyar a viure als seus alumnes. Per ella allò important en el fenomen educatiu no és ensenyar a llegir o escriure, sinó a saber viure, a ser feliç, a saber treure de cada nen allò que el fa singular sense condicionaments, controls ni pors provinents de l’exterior.

Es manifesta en contra de la que es considera l’escola normal, i la seva manera de funcionar fragmentàriament en espais, temps, assignatures, etc., que només provoquen infelicitat en els educands.

La Carme vol fer possible que les seves classes es basin en una activitat pràctica en què es barregi l’experiència, el coneixement, la vida i el cor, per tal de garantir un aprenentatge feliç, autònom i integral de cada nen i nena.

A l’igual que la Carme, l’Assumpta Blanch també intenta desenvolupar l’autonomia de cada un dels seus alumnes, per tal de que descobreixin per si mateixos les seves potencialitats i arribin a ser feliços. Pensa que tots tenim dins nostre un gran tresor, del descobriment del qual dependrà la nostra felicitat i la de les persones que ens rodegen. La tasca del mestre és ajudar als alumnes a descobrir-lo per si mateixos, estar al seu cantó per guiar-los amb amor en el seu camí de creixement personal.

L’existència d’aquestes escoles demostra que no són una utopia. Ara del que es tracta és que aquest model d’escola es vagi estenent, que vagi guanyant terreny a les escoles

11. González, B. (2004). “El Roure. Una escuela para cuidar el alma infantil”, *Cuadernos de Pedagogía*, desembre 2004, núm. 341, p. 34.

12. Arnaus, R. i Caramés, M. (2004). “Carme Isalt Canals. Enseñar a vivir”, *Cuadernos de Pedagogía*, agost 2004, núm. 337.

13. Pérez, N. (2004). “Assumpta Blanch i Cardoner. El valor de la relación”, *Cuadernos de Pedagogía*, agost 2004, núm. 337.

tradicionals, de manera que de mica en mica les escoles i per extensió la nostra vida, la nostra cultura i la nostra societat es vagin fent més humanes, enprenguin el camí cap a un món millor, més feliç i respectuós amb tot el que ens envolta, que ens ajudi a salvaguardar el futur del planeta, i per tant de nosaltres mateixos.

Bibliografía.

- Adam, E. (2003). *Emociones y educación. Qué son y cómo intervenir desde la escuela*. Barcelona: Graó.
- Bauman, Z. (2003). *Comunidad. En busca de seguridad en un mundo hostil*. Madrid: Siglo Veintiuno.
- Bauman, Z. (2002). *Modernidad líquida*. Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica
- Beck, U. (2003). *La individualización, el individualismo institucionalizado y sus consecuencias sociales y políticas*. Barcelona: Paidós.
- Bowen, J. (1990). *Historia de la educación occidental. El occidente moderno. Europa y el Nuevo Mundo siglos XVII-XX*. Barcelona: Herder.
- AA.DD. (2000). *Pedagogías del siglo xx*. Barcelona: Ciss Praxis.
- Eco, U. (1997). *Cómo se hace una tesis. Técnicas y procedimientos de investigación, estudio y escritura*. Barcelona: Gedisa.
- Ellull, J. (2003). *La edad de la técnica*. Barcelona: Octaedro.
- Horkheimer, M. (2003). *Dialéctica de la Ilustración*. Madrid: Trotta.
- Jonas, H. (1995). *El principio de responsabilidad: ensayo de una ética para la civilización tecnológica*. Barcelona: Herder.
- Kant, I. (1983). *Pedagogía*. Madrid: Akal bolsillo.
- Lipovetsky, G. (1986). *La era del vacío. Ensayos sobre el individualismo contemporáneo*. Barcelona: Anagrama.
- Marías, J. (1993). *La educación sentimental*. Madrid: Alianza.
- Marina, J.A. (2000). *Crónicas de la ultramodernidad*. Barcelona: Anagrama.
- Marina, J.A. i M. López Penas (2002). *Diccionario de los sentimientos*. Barcelona: Anagrama.
- Marina, J. A. i M. de la Válgoma (2000). *La lucha por la dignidad. Teoría de la felicidad política*. Barcelona: Anagrama.
- Morin, E. (2001). *Los siete saberes necesarios para la educación del futuro*. Barcelona: Paidós.
- Postman, N. (1990). *La desaparición de la infantesa*. Barcelona: Eumo.
- Rousseau, J. J. (1988). *Emilio o de la educación*. Barcelona: Hogar del Libro.

Scheler, M. (2000). *El puesto del hombre en el mundo. La idea de la paz perpetua y el pacifismo*. Barcelona: Alba.

Terricabres, J. M. (2002). *I a tu, què t'importa?. Els valors. La tria personal i l'interès col·lectiu*. Barcelona: La Campana.

Vila-Abadal, J. (1998). *Valors vells, nous valors*. Barcelona: Proa.

Xirau, J. (1986). *Pedagogia i vida*. Barcelona: Eumo.

Xirau, J. (1998). *Obras completas. Escritos fundamentales. Tomo I*. Barcelona: Anthropos.